

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

מסכת מועד קטן

דף טז ע"א

בגמ', ומנלן דאי מתפקד בשליחא דבי דינא, ואתי ואמר, לא מיתחזי כלישנא בישא, דכתיב העיני האנשים ההם תנקר.

א. ופי' רש"י: "אי לאו דשליח דאמר ליה למשה, משה לא הוה ידע". ותמה הרש"ש (ד"כ סס ואפי' ואמר) "פרש"י דחוק, והא איתא במגילה אסתר ברוה"ק נאמרה שנאמר ויאמר המן בלבו וע"ש בפרש"י, ומשה ודאי לא גרע ח"ו מכותבי המגילה". ועיי"ש ברש"ש דמפרש באופן אחר מפירש"י.

אמנם לכאורה מפורש בסנהדרין (י"א. מ"ג.) דקוב"ה לא רצה לומר ליהושע לשה"ר על ישראל, וקאמר ליה "וכי דילטור אני לך", עיי"ש, ואולי זה כוונת רש"י אי לאו דשליח דאמר ליה למשה, משה לא הוה ידע, דברוה"ק לא נאמר לו כן. ואף בדבר המפורסם אין הקב"ה מגלה, כמבואר באוה"ח הק' פרשת כי תשא (ד"ה לך רה) עיי"ש.

והנה בשו"ת מהר"י אסאד (ח"א ח"א סימן כ"ג) הקשה לו רבו החתם סופר על סוגיין: "לאהובי מחמד לבי אדוני ה"ה הרב האי גאון העצום המפורסם בכל קצוי ארץ רשכבה"ג צדיק יס"ע שר התורה כקש"ת מו"ה משה סופר נ"י האב"ד ור"מ בעוב"י ק"ק פ"ב. מכתב גאון קדשו קבלתי בשמחה ואהבה רבה ואשרי הדור שהגדולי שומעין לקטנים. ועל עתה באתי ע"ד הקושיא שהקשה הדר"ג נ"י בח"מ (ח"מ ס"ח י"ח) בהג"ה רמ"א דשליח ב"ד יכול להגיד לב"ד חרפוני ובזוני כדי לנדות ואין בזה משום לשה"ר. והוא מש"ס דמ"ק דף ט"ז העיני האנשים ההם תנקר, ופירש"י אי לאו דשליח לא אמר למשה ל"ה ידע כו' ע"ש. ותמה כבוד הדר"ג נ"י מהא דאיתא בירושלמי (פ"א ס"א, א) והובא במג"א סי' קנ"ו מותר לומר לשה"ר על בעלי מחלוקת מ"ט אני אבוא אחריו ומלאתי את דבריך, והשתא מנ"ל דמותר לשליח ב"ד להגיד ושאני גבי דתן ואבירם דלשה"ר על בעלי מחלוקת ה"י ומותר עכדת"ק", עכ"ל, עיי"ש במה שרוצה לתרץ ולדחות ע"פ השאלות.

ולא ראיתי עד הנה שמציינים שכבר קדם בקושיות אלו בספר עיון יעקב (דף ל"ז): שמקשה ב' הקושיות הנ"ל בשם "מקשין העולם", ותיריך: דהראיה היא מקרח, שבוודאי לא החזיק עצמו לבעל מחלוקת, והוא אמר לשליח ב"ד למסור הדברים האלו למשה רבינו, והיינו שקרח ידע שהשליח חייב למוסרם כמו שנאמרו לו. עיי"ש.

אמנם פי' זה, הוא דלא כרמב"ן עה"ת שפירש שם בפ' קרח (פ"ג י"ג) דקרח עמד לפני משה רבינו בעת שקרא לדתן ואבירם, או שהיה במחנה לוויה בסמוך למשה רבינו, ומשה שלח לקרוא לדתן ואבירם ממחנה ישראל וכו' עיי"ש, עכ"פ דהקריאה היתה לדתן ואבירם בלבד, ולא לקרח. ובתורה הק' מפורש שדתן ואבירם היו אלו שהשיבו לשליח, ולא קרח, וצ"ב.

בספר לבושי מכלול (כ"ט מ"א ט) כתב "הנה שמעתי בשם הגה"ק מאפטא ז"ל, שהי' אוהב ישראל ביותר, וצוה שלא לכתוב על המצבה שום שבח רק דבר זה, וגם ספרו הק' נקרא אוהב ישראל, והוא היה אומר שהיה מתפלל שלא יראה שום רע על אחד מישראל עם קודש, ובזה זכיתי להבין דברי א"ז רש"י ז"ל במו"ק (ט"ז. ד"כ פ"ג וכו') דאי לא אמר השליח למשה לא הוה ידע, וקשה דלמא הודיע לו ברוה"ק, וכאשר שמענו מצדיקים בדור שלפנינו דהיה נגלה להם כל תעלומות, כגון הה"ק מלובלין ומפרמישלאן ז"ע, ובפרט משה רבינו ע"ה אדון כל הנביאים. אך י"ל דמסתמא מגודל אהבתו לישראל לא רצה לראות שום דבר רע על ישראל, ע"כ פסיקא ליה להגמ' דודאי השליח סיפר לו, ועל קוטב זה פירש"י ז"ל בפ' דברים וידועים לשבטיכם שאם בא לפני מעוסף בטליתו איני יודע מי הוא".

בגמ', א"ל ר"ש לבר קפרא דבר זה צריך רבי, א"ל בר קפרא לר"ש ומה רבי אומר בדבר זה. אזל אמר ליה לאבוא, איקפד. אתא בר קפרא לאיתחזוי ליה, אמר ליה, בר קפרא, איני מכירך מעולם.

ב. בגליון הש"ס (נדריס.) מצייין לשו"ת שבות יעקב (סוף ח"א, ס"י פ"ג) שמפרש המעשה בגמ' נדרים (.) שרבינו הקדוש לא הזמין בר קפרא לשמחת נישואי בנו רבי שמעון, ואמר בר קפרא אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה, והזמינו להילולא, עיי"ש כל המעשה. ושאל השואל בשבו"י, וכי בשביל שלא אזמניה יגנהו כולי האי לרבינו הקדוש. והשבוי"י ממשיך בתשובתו את הקושיא, דחזינן בסוגיין דרבינו הקדוש היה מקפיד על בר קפרא אם לא נהג בו בכבוד, וא"כ היאך שם בנדרים

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

תוס' (שבת י"ג: ד"ה שאין) דגבריא אל מכיר ואחרים לא, אך הרא"ש לא למד כן, לכך פי' הרא"ש: "הם יודעין ומכירין, אלא לשון זה מגונה בעיניהן להזקק לו", ודו"ק.

דף טז ע"ב

בגמ', אתא רבי חייא לאיתחזווי ליה, א"ל עייא מי קורא לך בחוץ.

[ה.] ופי' מהרש"א (ח"א ד"ה א"ל עייא) "פי' רש"י עייא כך כינה שמו של רבי חייא לשון גנאי כו' עכ"ל [רש"י, וכן פי' רש"י בכריתות (ט). דבר קפרא כינה אותו "עייא", דהיה בלשון גנאי עיי"ש]. ונראה דהיינו לשון גנאי, לפי שרבי חייא היה מגמגם בלשונו שהיה אומר ה' במקום ח' כדאמרינן במגילה (כ"ד:): שא"ל רבי כשאתה מגיע אצל וחכיתי לה' לא נמצא אתה מגדף, וה"נ היה מגמגם בע' כדאמרינן שם שקורין לא' ע' לפי שאלו אותיות הם קרובים בלשון מאותיות אהח"ע, ובדרך לגלוג היה קורא אותו עייא במקום חייא כפי גמגום לשונו, ואמר לו מי קורא לך בחוץ רמז לו שהיה לומד בחוץ כמ"ש חכמות בחוץ תרונה".

אמנם **הערוך לנר** (כריתות ט. ד"ה אישתיק רב כושעיה) כתב: "וכן מה שאמר בר קפרא צריכין לדברי עייא פי' רש"י לשון גנאי, וגם בזה י"ל דלא לגנותו נתכוון אלא משום דר' חייא לא יכול לומר ח' כדאמר לי' ר"ש בר רבי במגילה (כ"ד:): כשאתה מגיע לקרא דוחכיתי לד' נמצא אתה מחרף, וא"כ ר' חייא עצמו כשהי' מזכיר שמו הי' אומר עייא, ועפ"ז קראו לו גם חביריו כן". וכן פי' **התפארת ישראל** (סנהדרין פ"י ד"ה כמכנה שם לחברו) עיי"ש, וקצת צ"ב דלא הזכיר התפא"י כלל פי' רש"י, דעכ"פ לפי רש"י היה לו להקשות קושייתו שם על המכנה שם וכו'.

השפת אמת על אתר רוצה לפרש באופן אחר לשון הגמ', ולכך מציין בקצירת האומר לעיין במדרש רבה פרשת נח (צ"ר ל"ג, ג), דשם איתא: "רבינו הוה ענותן סגי, והוה אמר כל מה דיאמר לי בר נש אנא עביד חוץ ממה שעשו בני בתירא לזקני שירדו מגדולתן והעלו אותן, ואין סליק רב הונא ריש גלותא להכא אנא קאים לי מן קודמוהי, למה דהוא מן יהודה ואנא מן בנימין, והוא מן דכריא דיהודה ואנא מן נוקבתא. א"ל ר' חייא רבה והרי הוא עומד בחוץ, נתכרכמו פניו של רבי, וכיון שראה שנתכרכמו פניו א"ל ארונו הוא, א"ל פוק חזי מאן בעי לך לברא, נפק ולא אשכח בר נש וידע דהוא נזוף ואין נזיפה פחותה משלשים יום".

היינו שרבינו הקדוש אמר לו לצאת החוצה לחפש מי קרא לו, וכשראה שלא קרא לו אף אחד, הבין שרבינו הק' מקפיד עליו על שהביאו לידי נסיון ועגמ"נ כשאמר לו בבדיחותא שרב הונא ריש גלותא עלה לארה"ק. וכתב השפ"א: "ואפשר דגם כאן בגמ' צ"ל עיין מי קורא לך בחוץ". ומצאתי בס"ד כדברי השפ"א לכאורה כך מפרש **בדרשות ר"י אבן שועיב** (פרש"י ד"ה ואמרו עוד צמנחום), דלא גריס עייא, אלא אחייה [שמו של ר' חייא, עיי' ספר יוחסין ח"ב ד"ה אחייה הבבלי הוא ר' חייא. ובספר יוחסין שם אות ע' ד"ה עייא, גרס בגמ' שלנו "אחייה", כמו ר"י אבן שועיב. והמהדירים של דרשות ר"י אבן שועיב שחשבו שזה טעות הדפוס, ותקנו עייא, אולי קלקלו] עיי"ש.

[ו.] אמנם במעשה בכריתות הנ"ל, שם אי אפשר לפרש כהשפ"א, דהוא בוודאי בלשון גנאי כמו שפי' רש"י שם. א"נ כהערוך לנר, דהתם [ובמילא גם בסוג'] לא היה לשון גנאי, אלא הרגילות לקרוא לו כן.

ויש לבאר זאת ע"פ מה דאי' בנדרים (מ"ה). דרבינו הק' אמר לאותו קצרא "אתה עשית אותי ואת חייא", ושם מיירי בשבחו, וקאמר ליה חייא.

אמנם **בשיטה מקובצת** שם "ואית דגרסי עייא, והיינו נמי חייא". ולפי"ז שפיר אפ"ל כהערוך לנר, דהיתה רגילות לקרוא לו כן, דשם בוודאי לא היה בלשון גנאי.

ומצאתי בס"ד דפי' הערוך לנר מפורש בספר **אור זרוע** (ח"א, א"ב ס"ד), וה"נ מפרש שם מעשה בסוג', דכך היה כינויו של רבי חייא, עייא, עיי"ש.

בגמ', שהיה זורק חץ ומפיל ח' מאות חלל בפ"א, והיה מתאנח על ר' וכו' יצתה ב"ק ואמרה, רק בדבר אוריה החתי.

[ז.] **האור החיים** הק' בפרשת בחקותי (כ"ו, ח) הקשה: דהתוס' בסוטה (מ"א: ד"ה לנולס) פירשו דקרא "איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה" מיירי ברדיפה ולא הריגה. ובמו"ק בסוג' דוד היה זורק חץ ומפיל שמנה מאות חלל בפעם אחת והיה מתאנח על מאתים דכתיב איכה ירדוף אחד אלף יצתה בת קול ואמרה לו רק בדבר אוריה החתי, ולדברי התוס' הא מה דאמר הכתוב איכה ירדוף אחד אלף מיירי ברדיפה בלא הריגה, למה היה מתאנח דוד על שלא היה הורג אלף דכתיב איכה ירדוף אחד אלף הלא פסוק זה אינו מדבר בהריגה, עכתוד"ק, ומפירושו משמע דסליק בקושיא על תוס'.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

המהרש"א (ח"א סוטכ עט) הקשה זאת בשם "יש מקשיין", וכתב ועי' בחזקוני. ופי' החזקוני (פרשת כאזינו עט): "ושנים יניסו רבבה, הרי אחד רודף חמשת אלפים, ובמדה טובה כתיב ורדפו מכם חמשה מאה, ומאה מכם רבבה ירדופו, הרי אין אחד רודף לכל היותר רק מאה, א"כ מצינו מדת פורעניות מרובה ממדה טובה. אלא י"ל, דבמדה טובה כתיב בה ונפלו אויבכם לפניכם לחרב, ולכך אין צריך לרדוף לאחד רק מאה שהרי יפלו לפניו אבל במדת פורעניות לא כתיב נפילה ולא יהרוג הרודף רק ירדוף, לכך אין מיחוש אם הוא רודף כל כך".

דף יז ע"א

בגמ', אמר רב יוסף צורבא מרבנן עביד דינא לנפשיה במילתא דפסיקא ליה.

א. כתב הרא"ש (סי' י) בשם י"מ: "במילתא דפסיקא ליה, שברור לו הדין ומוציא מבע"ח בעל כרחו, ויכול לנדות על דינו. וקשה הדבר לפרש כך, אם הדין ברור לו אינו ברור לאחרים, ואיכא חילול השם בדבר, ועוד הא אף שהדבר ברור אין אדם דן דינו של קרובו וכ"ש של עצמו. ור"ת פי', כגון הקורא לחברו עבד וכיו"ב, משמע דלענין נידוי קאמר דוקא ולא לענין ממון. מיהו קשה לי, מ"ש מילתא פסיקא בדבר גדול כזו, בכל ענין ביזוי שיבזה אדם ת"ח יכול לנדותו לכבוד עצמו. וי"ל דמילתא פסיקא דאמרינן עביד איניש דינא לנפשיה, היינו שהוא מנודה לכל ישראל כאלו נידוהו בית דין".

השואל ומשיב (מכדויג ח"א סי' ע"א) הקשה על פי' רש"י דמייירי בדבר ממון, "לכאורה הא כל אדם יכול לעשות דינא לנפשיה דקיי"ל כר"נ ומה חידש רב יוסף". ורוצה השו"מ לפרש דמייירי היכא דאי תפס לא מפקינן מיניה, דדווקא באותה שעה שאנסו אותו למכור, או גזלוהו, יכול כל אחד לתפוס, אך לאחר זמן יכול לתפוס רק צורבא מרבנן, עיי"ש שמביא כן מהשיטמ"ק.

ב. ע"פ זה מיישב השו"מ קו' הטורי אבן, ובהקדם: אי' בב"מ (ו"ב) "החוסם את הפרה ודש בה, לוקה ומשלם וכו'. והא וכו' אינו לוקה ומשלם וכו', רבא אמר, אתנן אסרה תורה ואפילו בא על אמו" ופי' רש"י דברי רבא, "ואע"ג דאי תבעה ליה בדינא קמן תן לי אתנני, לא מחייבין ליה, דהא קם ליה בדבריה מיניה, כי יהביה ניהלה אתנן הוא [וכו'], וכיון דרמו תשלומין עליה לא יצא ידי חובתו עד שישלם, אי נמי, אי תפיס לא מפקינן מיניה, כך שמעתי מפי מורי הזקן, ויש דוגמתו בבבא קמא בפרק מרובה (ע, ג) ושם מפורש יותר, והביא לי מורי ראייה על זה".

וכתב המהרש"ל ביש"ש בב"ק (פ"ו סי' ו) דלא מהני תפיסה אלא בדלא עבדו בו החומרא, כגון בשוגג, או לא התרו בו או בזה"ז. אבל בעבדו בו החומרא, לא מהני תפיסה. וביאר דבריו הקובץ שיעורים (כחצות אות ל"ג) עפ"י דברי הרמב"ן במכות, דהא דפטור מהממון הוא משום דחשיב כאילו שילם אותו, וא"כ זה שייך רק אם אכן המיתוהו, אבל אי לא עבדו בו החומרא דלא שייך לומר דהממון כלול במיתה, לכן אינו אלא פטור על הממון, ככה"ג אמרי' דרק בדיני אדם פטור, אבל בדיני שמים חייב, וכן מהני ביה תפיסה ע"כ. אמנם מהשו"מ הנ"ל ס"ל, דצורבא מרבנן יכול לתפוס גם בעבדו בו החומרא, עיי"ש.

והנה, הקשה הטורי אבן (מגיב, אצ"מ י. ד"כ נפ"ט), דהא בסנהדרין (פ"ג) ס"ל לרבא דבא במחתרת ונטל כלים ואיתנייהו בעיניהו, חייב להחזירם. אך רב ס"ל, דגם ככה"ג פטור, משום דבדמים קננהו. ואיתא התם דרבא איגנוב ליה דיכרי במחתרתא ולא קבלינהו מהגנב, שרצה להחזירם לו, הואיל ונפיק מפומיה דרב. והקשו תוס' שם, אמאי לא קיבלם, כיון דחייב לצאת ביד"ש. ותירצו דהוא משום דכיון דרצונם להחזירם היה משום דסברי דמן הדין הם חייבים לכן לא רצה לקבלם, וכן הקשו ותירצו בתוס' הרא"ש בב"מ ובח"י רשב"א בב"ק. והקשה הטורי אבן, מ"מ היה לו להחזיקם, מדין תפיסה. ולכך הוכיח מזה, דהעיקר כפירוש קמא ברש"י, דטעמא דאתנן הוא משום דחייב לצאת ידי שמים, אבל תפיסה אינה מועלת בקלב"מ, וכ"כ בתומים (סי' כה סק"ד), לדעת התוס'. ועי' בקצוה"ח (י"ב כה) דהקשה כקושיית הטו"א, ותירץ עפ"י המהרש"ל הנ"ל, דאי עבדו החומרא גם לדעת רש"י לא מהני תפיסה, והתם גבי מחתרת חשיב כעבידו ביה החומרא, כיון דהותר דמו. ואף דלא היה שם מציל, ולא נהרג, מ"מ דומה הוא למזיד שחוייב מיתה וברח, עיי"ש.

והשו"מ שם מבאר, דלאחר זמן אין תפיסה מועלת לכל אחד, אלא רק לצורבא מרבנן דעביד דינא לנפשיה, ולכך לא רצה להחזיק בתפיסה זו ולהחזיק טיבותא לנפשיה, ודו"ק.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

בגמ', ההוא צורבא מרבנן דהו סנו שומעניה וכו', לא שרא ליה, נפק כי קא בכי ואזיל, אתא זיבורא וטרקיה אאמתיה, ושכיב, עיילוהו למערתא דחסידי ולא קיבלוהו, עיילוהו למערתא דדייני וקיבלוהו.

[ג]. התוס' בחגיגה (פ"ו: ד"כ ס"א צנזול) פירשו בפ"י קמא, דהיה מלמד לקטנים, וחשש רבי יהודה

שיימשכו אחריו, עיי"ש. ובמה דנשכו הזיבורא, פירשו התוס' בסוגיין (ד"כ וטרקיה) "יש מפרשים מדה כנגד מדה, משום דנחשד בזנות".

הגרעק"א בגליון הש"ס מציין "למערתא דדייני וקיבלוהו, ע"י שבת דף י' ע"א תוס' ד"ה אי איכא". וכוונת קדשו היא כדלהלן. בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' מ"א) כתב בתו"ד: "אכן באמת קשה על התוס' שכתב בשם י"מ שהיה ממש בחשד על הזנות מהראי' דטרקא זיבורי' באמת, וא"כ קשה האיך עלוהו למערתא דדייני וקיבלוהו, אך נ"ל לתרץ עפ"י ד' התוס' בשבת (י'. ד"כ ס"א ד"ה ל"א ל"א ל"א ל"א) שכתבו דהך דמו"ק דההוא דטרקי' זיבורי' דעליי' למערתא דדייני וקיבלוהו, היינו הדיינים מומחים שפעמים נוטים אחר השוחד ע"ש, ולפי"ז ניחא לעניננו דשפיר קבלוהו במערתא דדייני אלו שהיה נוטים לפעמים ושפיר הוי בדומין לו, שגם הוא הי' ת"ח רק שנכשל בעבירות לפעמים, והתוס' לשיטתיי' בשבת שפי' במערתא דדייני וקיבלוהו שנוטים אחר השוחד, ע"כ שפיר הביאו במ"ק מהיש מפרשים שהי' מדה כנגד מדה בעבירת הזנות כנזכר", ע"כ.

אמנם רש"י בסוגיין פי' דקאי על "ראשי בית דין", וכדי לא לעשות מחלוקת בין רש"י לתוס', יש לומר דלא פליגי, דראשי בי"ד שיש אצלם דיינים שאינם נוהגים כראוי, והם מעלימים עיניהם מכך, ראויים הם שההוא צורבא מרבנן דסני שומעניה יקבר אצלם, שרבו רבי יהודה לא חשש ממנו כמבואר בשמעתין, דחיך קודם הסתלקותו.

בגמ', אם ממון נתחייבתי לך, נידוי מי נתחייבתי לך.

[ד]. בביאור הענין שריש לקיש רצה לשמתו בשביל ממון, ומעיקרא מאי קסבר. י"ל ובהקדם, אי' בכתובות (מ"ט:). שקונמות מפקיעין מידי שעבוד, אבל את השעבוד של בעל אלמוה רבנן, ואין קונם מפקיעו.

התוס' (ע"ב ד"כ קונמות) הקשו, א"כ כל אדם יפקיע את ממונו מבעל חובו, על ידי קונם. ותירצו, דאלמוה רבנן לשעבודא דבעל חוב, ואין בכוחו של הלוח להפקיעו על ידי קונם.

אמנם הר"ן (כתובות כ"ד. מדפי כ"ה ד"כ ופרכין) כתב, דבאמת הלוח יכול להדיר את נכסיו על המלוה, כי לא אלמוה רבנן לשיעבודו של המלוה, אך אם יעשה כן, "משמתין ליה עד שמתשיל על נדרו". וכן הוא מסקנת הש"ך (יו"ד כ"א סקמ"ג) והסמ"ע (ח"י"מ ק"י"ז סקמ"ז), שיש להחמיר כהר"ן, שקונם מפקיע מידי שעבוד, אך יש לנדוהו עד שישאל על נדרו.

ולכאורה אף דממעשה דר"ל היה מקופיא נראה דלאו שפיר עבד, דרצה לשמתו בשביל ממון, והיה זה ראייה להנ"ל, אך הראשונים לא פירשו דר"ל לא היה צריך לשמתו כלל, אלא דרך היה צריך להקדים לכך איזה ענין, אולם עצם השמתא בשביל ממון, משמע דשפיר עביד.

התוס' (ד"כ נידוי) כתבו, דאע"ג דמשמתין בעבור ממון, י"ל שהיה לו לקרותו לבי"ד תחלה, שמא יפרע, ועוד דבבי"ד נמי צריך שני וחמישי ושני. ובשם ר"ת כתבו, שהיה רגילות באותו מקום שאוכלין באילנות ונותנין דמים, והשתא לא היו עוברים על הגזל, יעו"ש.

הרא"ש (פ"י ע"ב) כתב דמיירי שנידהו אחר שאכל, אבל אם אמר ליה אל תאכל, ואף על פי כן אכל, היה יכול לנדוהו, כי הוואה חבירו שעושה עבירה, אפילו איסור דרבנן, חייב לנדוהו. וכן כתב הנמוקי יוסף (פ. מדפי כ"ה ד"כ ס"א), אלא שכתב עוד בשם הרמ"ה דלית ליה ליחיד לשמותי אממונא דנפשיה, אלא אאפקירותא, ובית דין הם המשמתים אממונא אחרים. ובשם הראב"ד תירץ כי ריש לקיש טעה, מפני שלא התרה בו תחלה שלא יאכל, כי שמא היה סבור האוכל דלמכירה עומדת ודעתו לפרוע משלם, שבזה לא היה איסור, וכשנידהו בלא התראה שלא כדן עשה, יעו"ש. הרי שלדעת הרבה ראשונים מותר לאדם לנדוהו אף על ממון שלו כאשר התרה בו, ואינו מוכן לבוא לבית דין, כי הסרבן עובר על הדין, ומותר לנדוהו כה"ג. ואם כן יתכן שהוא הדין שיותר כה"ג לאסור את הבית בקונם, כאשר הוא מסרב לבוא לדין תורה.

ויתכן שיש לחלק בין נידוי על האדם עצמו, שרק זה מותר כי הוא עובר על איסור, אבל התם בכתובות מיירי לאסור את הקרקע בקונם, אולי יש לחשוש שהדבר יגרום שיכשלו באיסורי נדרים, או שיבוא לגרום שישתמשו בעצה זאת אף שלא במקום הצורך, וצ"ע למעשה, ורשום אצלי לעי' בתשו' דברי חיים (ח"י"מ ח"ג ס"א ע"ה) מש"כ בזה, אך אינו תח"י כעת.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

דף יז ע"ב

בגמ', אמר רבן שמעון בן גמליאל, כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני.

[ה]. החתם סופר (פ וישלח, עמי ק"ט) כתב וז"ל: כי אמר אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני, כבר

כתבתי במק"א אריכות בשם מו"ר הגאון בעל הפלאה נ"י, דאסור להסתכל בפני רשע (מגילה כ"ח). משום שמושך עליו מטומאתו וההפך בראיית פני צדיק והיו עיניך רואות את מוריק, ואמנם צדיקים גדולים יכולים הם בהסתכלותם בפני רשע להוציא ממנו מעט ניצוצות שבו עד המיתו אותו, כמו, יהב ביה עיניו ונעשה גל של עצמות. אמנם רשע שכבר הוסר ממנו כל טוב, אזי אסור שוב להסתכל בו, כי אולי ימשוך לעצמו מקדושת הצדיק שבאור פניו, וזהו שאמר מרע"ה לפרעה כן דברת, בזמנו דברת, לא אוסיף עוד ראות פניך, כי כבר הוציא משה ממנו כל מה שהיה בו, ע"כ הגיע זמנו שלא יוסיף עוד ראות פניו, כל זה מדברי מ"ו הגאון נ"י. וידוע נמי ע"י ממונו של אדם מביא ניצוצות אורו למי שנתנו וזהו ענין מסירת ממון של ישראל ביד הגויים, כמ"ש גם האר"י ז"ל על וילקט יוסף את כל הכסף שבזה ליקט כל מה שנפלו ניצוצות לשארי ארצות והמשיכם לארץ מצרים עד שלקטום ישראל משם וינצלו את מצרים. והנה אחשוב להיות עשיו מרכבה לס"ם, חשש פן יזיק לו ראותו פניו ע"כ הקדים לו דורון להמשיך לעשו קצת אור ע"י מעותיו של יעקב, וזהו שאמר ראות פניך כראות פני אלהים, השר שלך, כי אתה לו למרכבה, ע"כ הוצרכתי להקדים דורון, וזה אכפרה פניו במנחה פניו דייקא, אולי ישא פניו, פי' אם לא אכפרה במנחה הזו שיהיה לו ניצוצות קדושה, אזי יש לחוש שישא פניו ממני ח"ו, וק"ל, עכדה"ק.

ודברי הפלאה שהזכרים, הוא בפנים יפות (וישלח ל"ו, כ"ב ד"ב ואחות לוטן תממיט), ובהמשך דבריו שם, מפרש הפנים יפות מאמר זה, דכל מקום שנתנו חכמים עיניהם, הוי או לצורך מיתה או לצורך עניות, דאם נותנים עיניהם ברשע, הוא רק כדי להוציא חיותו, וזהו "ת"מ-נ"ע", שהוא משורש תיבות מת ועני, עי"ש.

בגמ', נזיר ומצורע, אף על פי שהיה להם פנאי מותרים, שלא ישהו קרבנותיהן.

[ו]. פי' רש"י "שלא ישהו קרבנותיהן, בתגלחתן עד לאחר הרגל, דנזיר ומצורע אין מביאין קרבנותיהן עד לאחר גילוח, כדכתיב בהו קראי, הלכך לא קנסינן להו בדלא עבדי מקמי רגל, דזימנין דלא עביד קמי רגל, ומיאסרי להו במועד - נמצא שמשוין הקרבנות ואינן קריבין ביום השמיני בזמנן, לפיכך אמרו מגלח במועד, דמוטב לקרב זמן הקרבה ולא לאחר". והתוס' כתבו: "אע"ג דתגלחת דנזיר לא מעכבא, מ"מ רגיל הוא לגלח, דמצוה הוא לגלח ולשלוח שערו תחת הדוד".

אמנם רש"י מפרש, דתגלחת הנזיר והמצורע מעכבת הקרבנות. התוס' יו"ט (נגטיס פ"ד, ד) מדייק כפי' התוס' מלשון המשנה שם דקאמר על נזיר ומצורע והלויים "ותגלחתן מצוה", ומפרש התו"ט: "משום דבנזיר אין תגלחת מעכבת, כדמסקינן במשנה ט' פ"ו דנזיר, להכי קתני מצוה, ומש"ה פרכינן בגמ' דנזיר דף מ' פשיטא. ומשני מ"ד עבורי שער הוא. ואפילו סך נשא, קמ"ל דלא. ואע"ג דבמצורע מעכב כדמיייתי לה הר"ש מהתוספתא, וכן התוס' פ"ג דמ"ק דף י"ז אדאמרין נזיר ומצורע כו' מותרין לגלח שלא ישהו קרבנותיהן הקשו דנזיר תגלחתו אינו מעכבתו. ש"מ דס"ל דאילו מצורע מעכבתו התגלחת", עכ"ד. ולכאורה הן מלשון המשנה, והן מהברייתא בסוג' שהשוו בין נזיר למצורע, משמע יותר כפשוטו דברי רש"י, דדיניהם שוים לגבי תגלחת.

[ז]. בביאור דברי רש"י, יש לציין למה שכתב המנחת יצחק (ח"ט סי' ע"ט) דכתב לו השואל [נכדו הג"ר שלום ווייס שליט"א], דהרמב"ם לא הביא דין בל תאחר בתגלחת וקרבתו, וכתב השואל לתרץ עפ"י ד הרמב"ם בסה"מ (מ"ב ק"ה) דבנזיר תכלית התגלחת והקרבתו להתירו ביין, ובזה י"ל דבכה"ג דל"ה מדין מוצא שפתיך תשמור ל"ש בל תאחר, וכתב ע"ז המנח"י, והיא סברה נכונה מאד.

אמנם עפ"י ז"ל דזה טעם פלוגתת האמוראים בגמ' (מדרים ד. ופ"י"ש כ"ד), ועדיין צ"ב כיון דאותן האמוראים דמוקי מה דאיתא בברייתא דאיכא ב"ת בנזירות בתגלחת וקרבתו, ע"כ לא ס"ל סברא הנ"ל, מנ"ל דאינך אמוראי פליגו ע"ז, דלמא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגו, דלמעט בפלוגתא עדיף.

והנראה דהרמב"ם הי' לו הכרח ממתני' (מ"ק י"ג:) וברייתא (ז"ג), דאינו עובר בתגלחת דנזירות, וממילא הה"ד בקרבנות דנזירות, כפי מה שכתב הרמב"ם (בספ"י) שם דחדא מצוה היא, ואקדים הברייתא שם, דכן כתב הרמב"ם (פ"ז מ"י"ב כ"ט), וז"ל: אבל הנזיר והמצורע שהגיע זמן תגלחתן בין בתוך המועד בין קודם הרגל אף על פי שהי' להם פנאי מותרין לגלח במועד שלא ישהו קרבנותיהן עכ"ל, ומקורו בברייתא במו"ק שם כמ"ש הה"מ [וכו'], ופרש"י [וכו'], ותוס' שם (ז"ב ש"ג) כתבו [וכו'].

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

והנה בשלמא בנוגע לקרבנות שפיר דייק רש"י רק "דמוטב" לקרב זמן הקרבה ולא לאחר כנ"ל, דאף דנאמר דיש משום בל תאחר בקרבנות של נזירות, מ"מ אינו עובר בב"ת אלא לאחר ג' רגלים, וכמ"ש בר"ן ופי' הרא"ש שם (נדריס ד.) עיין שם, אבל בנוגע לתגלחת, אם נאמר דיש משום בל תאחר, עובר תיכף אחר שהשלים נזירותו ולא גילח, וכמ"ש הר"ן (נדריס ע"כ ד"כ צ"ט קרבנותיו) וז"ל: להך אוקימתא אינו עובר בב"ת אלא לאחר ג' רגלים עכ"ל, פי' הא אם נאמר ב"ת דתגלחת עובר מיד, וכן מוכח בר"ן שם (ד"כ דתגלחת), וא"כ בנוגע לגילוח בניזיר למה לה להגמ' לומר משום שלא ישהה קרבנותיו, דהוי רק משום "מוטב" כנ"ל, יאמר משום תגלחת עצמו, דאם לא יגלח בזמנו במועד עובר על בל תאחר. וביותר דלמה לי להגזירה, הרי אף בהי' להם פנאי קודם המועד, מ"מ כיון שכבר הגיע זמנו דתגלחת, כל יומא ויומא עובר על ב"ת, וכמו דאמר רבא (ר"כ ו:.) גבי קרבנות כיון שעברו עליו שלש רגלים בכל יום ויום עובר בכל תאחר עיי"ש, ולמה לי לומר משום גזירה, אלא משום דכל יומא ויומא עובר בב"ת דתגלחת מגלח במועד, אלא עכ"ח דס"ל לברייתא הנ"ל, דליכא משום ב"ת בתגלחת הנ"ל, וכ"פ הרמב"ם כנ"ל, עכתו"ד המנח"י.

ולפי דבריו דסוגיות חלוקות בזה, שפיר נקט רש"י בסוגיין הפי' הפשוט יותר, דאין נפק"מ ביניהם לגבי תגלחת, ומעכבים הקרבנות הן במצורע ואף בניזיר, ודו"ק.

דף יח ע"א

בגמ', והתניא שלשה דברים נאמרו בצפרנים, הקוברן צדיק, שורפן חסיד, זורקן רשע. טעמא מאי, שמא תעבור עליהן אשה עוברה ותפיל, אשה בי מדרשא לא שכיחא. וכי תימא זימנין דמיכנשי להו ושדי להו אבראי, כיון דאשתני אישתני.

א. הרב חיד"א (צרכי יוסף פ"ח סי' רס, סק"ו) כתב: "הרב פרישה הביאו בספר אליה רבה (פ"ח ט"ו) למד מכאן [מהגמ' הנ"ל] דאם חותך בביתו ונפל מידו איזה מהם, יכבד המקום ויזיזם ממקומם ולית לן בה. והרב אליה רבה חלק עליו, דדוקא כשהשליכן חוץ לחדר הוי שינוי מקום, וכן משמע בהרי"ף, עכ"ל. ואני אומר דלשון התלמוד דקאמר כיון דאשתני אישתני, משמע כהרב פרישה, דבשינוי ממקום שנפלו סגי. דאי לא, הול"ל לש"ס כיון דאפיק להו אבראי לית לן בה. וכן משמע מלשון רש"י שכתב כיון דאשתני מהוה דוכתא דהוי מעיקרא אשתני ולא מזקי, עכ"ל. ופשטן של דברים כהרב פרישה. וכן משמע בפירוש אשר סביב הרי"ף המיוחס לרש"י, שכתב כיון דאשתני שנדנדו ממקומם למקום אחר אשתני דאינם מזיקין".

אמנם לשון שו"ע הרב (ע"כ סי' ד) אינו מורה כן, דאיהו כתב: "השורף צפרנים חסיד, קוברן צדיק, זורקן רשע שמא תעבור עליהן אשה עוברה ותפיל ולדה, אבל מותר לזורקן בבית המדרש וכיוצא בו מקום שאין נשים מצויות לעבור שם, ואין לחוש שמא יכבדו אותו מקום וישליכו הצפרנים החוצה ותעבור אשה עוברה עליהן, לפי שאף אם תעבור עליהן לא יזיקו לה כלום שאינן מזיקות אלא כשהן באותו מקום שזרקן שם כשנטלו מהאצבעות אבל לא כשפינן משם למקום אחר".

ב. ושמעתי ממור"ר הגר"מ א"ב הלברשטאם שליט"א, דהשו"ע הרב הבין בלשון הש"ס דלא כהחיד"א, דהלא מיירי בביהמ"ד, דנשים אין מצויות שם, וע"ז קאמר לכשיצאו לחוץ אינן מזיקות דאשתני, ודייק החיד"א דהוי ליה למימר דאפיק אבראי, והלא ע"ז אנו דנים, להוציאן לחוץ, כי באותו החדר של ביהמ"ד אין מצויות נשים להזיקן, ע"כ דברי הרב. ויש עוד לדייק, דאולי לשון כיון דאשתני אישתני, מורה באמת על שינוי רשות למקום אחר, וכמו בעיר הנידחת דאמרינן (סנהדרין ק"ג:.) דהוא אמינא דקדשים קלים שלהם יהיו מותרים אחר שריפת העיר, כיון דאשתני אישתני, עיי"ש ודו"ק.

ולענין הלכה קאמר לי מו"ר שליט"א דאף שנראה מדברי המשנ"ב (ע"כ ו') דמסיק כהברכ"י לקולא, דסגי באותו חדר לטאטא, מקובל בידו כמשמעות שו"ע הרב, דצריך לטאטא ולהשליך אל מחוץ לחדר שנפלא הצפרניים.

ג. ומצאתי בס"ד ראייה מוכחת לדברי מו"ר שליט"א, דהחיד"א עצמו במקום אחר, פקפק על מסקנתו בברכי יוסף, ומסתפק אי סגי לכבד באותו החדר, או להשליך הכול אל מקום אחר בחדר אחר, והוא במחזיק ברכה (פ"ח סי' כ"ט סק"ז), וז"ל: "ויש לחקור, דהא אמרינן פרק אלו מגלחין דר' יוחנן זריקנהו בי מדרשא, דאיתתא בי מדרשא לא שכיחא, וכי תימא זימנין דמכנשי ושדי להו אבראי, כיון דאשתני אישתני, ופירש"י כיון דאשתני מהוה דוכתא דהו מעיקרא, אשתני ולא מזקי, והרי"ף והרא"ש שם כתבו על ברייתא דג' דברים נאמרו בצפרנים הנזכר דזורקן רשע שמא תעבור עליהם אשה מעוברת ותפיל היכא דנפלי, אבל אי כניס

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

להו לבתר דנפלי ושדי להו אבראי לית לן בה, דכיון דאשתני אשתני. והשתא כי שקיל איניש צפרני כניש להו מסתמא, והדר אמאי צריך למקברינהו, הא מצי למשדי להו אבראי ולא מזקי, דכיון דאשתני אשתני. ותו דאמרו הקוברן צדיק משום דאיכא למיחש דהדר מיגלו, וחסיד שורפן דליכא למיחש, תו וכמ"ש רש"י והתוס' פרק כל היד. ומאי חשש איכא, כיון דאשתנו מדוכתא קמא, אפילו מיגלו לא מזקי, ואמאי צריך לשורפן, וכפרט למאי דתרגמה הערוך דשריפתן קשה ומזקא לאדם. ואמאי עביד מלתא דלתזק כל דליכא למיחש למידי אף דמיגלו. ואעיקרא קוברן חסיד הוי, כיון דמצי למבדרינהו ולא מזקי, דהא כי שקלינהו מנח להו, והדר אף דמבדר להו לא מזקי".

"וחזה הוית להרב פרי חדש ב"ד (פי קט"ז סק"ט) שכתב וז"ל: ומ"מ מסתברא לן, דה"מ כי כניש להו מדוכתא קמא דנפלי ביה ממילא, אבל אי כניש להו בחד דוכתא אדעתא דלהדוריהו בתר הכי בהווא דוכתא דקמברר להו, הו"ל דוכתא קמא ומזקי והכי מוכח וכו', שקלינהו לטופריה חביט להו באפיה, וכתב רש"י ז"ל חביט להו מרוב כעס והדר מכנש להו דזורקן רשע, והא הכא דמסתמא מקמי דחביטנהו כניס להו בחד דוכתא וכי זרקינהו בתר הכי מאי הוי, והא אשתני ולא מזקי, אלא משמע דכי כניש להו בחד דוכתא אדעתא למזרקינהו לא מקרי האי דוכתיה דמעיקרא, וכי זריק להו בתר הכי מזקי עכ"ל [הפרי חדש]. ועל פי דברי הרב ז"ל תנוח דעתנו, כי הן האדם הנוטל צפרניו במקום שה"ן הנשי"ם, מן הדין צריך שיהיה על דעת לפנותם משם מפני שלא תעבור עליהם אשה, וכיון שכן דוכתא קמא לא חשיב, והמקום אשר יניחם אח"כ הוא נחשב ראשון ומזיקים, ולכן מן הדין צריך לקוברם, וזהו הדין הגמור, ולכן נקרא צדיק שעושה כדנים כמ"ש הערוך בערך שלש. וא"כ כיון דמקום קבורתם נחשב ראשון, אם נתגלו מזקי ולכן חסיד שורפם. ולפי זה מ"ש הרי"ף והרא"ש ודוקא היכא דנפלי, היינו שנפלו ממילא שלא על דעת לאוספם אח"כ, ואח"כ אי כניש להו ושדי להו אבראי לית לן בה. אבל אי מדעתיה נפלי למכנישינהו בתר הכי ולמשדינהו מקום שיפולו, לא חשיב, וכי שדי להו לבתר מזקי בהווא דוכתא דשדינהו".

"וקצת קשה על הפר"ח, שלא הביא ראיה לדבריו מגופא דברייתא דקוברן צדיק שורפן חסיד כדאמרן. והראיה דמיייתי מדברי רש"י יש לדחות, דקשיא ליה לרש"י אמאי הש"ס לא פריך ברישא על דשקלינהו לטופריה וזרקינהו שמואל לאפיה דפנחס אחוה דהתניא זורקן רשע כי היכי דפריך על ר' יוחנן בתר הכי, והו"ל להש"ס להקשות ולתרץ אעובדא דשמואל דאייתי ברישא, והדר לשתוק אעובדא דר' יוחנן. א"נ לפרוך אתרויהו כמ"ש הרשב"א במשמרת הבית בכי האי גונא. ומשו"ה כתב רש"י והדר מכנס להו, להורות דאפשר לומר הכי ומשו"ה לא פריך הש"ס עלה. ויהיה זה כמו כשמפרש רש"י בש"ס לס"ד לישיב הסוגיא." "ועוד יש לדחות לפי דעת הרב אליה רבה דלא מהני אלא היכא דשדי להו אבראי, וכמו דמשמע ממרוצת לשון הרי"ף והרא"ש וקיצור פסקי הרא"ש, ומשום הכי הכא בעובדא דשמואל דחבטינהו באפיה ולא שדינהו אבראי, מוכרח רש"י לומר דהדר כנשינהו, אבל אה"נ דאם הניחם בתחילה בבית על דעת לחשליכם בחוץ, כל שהונחו בבית הוא מקום ראשון אף שגם הוא בהנחתן כיוון ליטלם תכף, אם משליכן אח"כ לא מזקי, ואין ראיה לחילוק הרב פר"ח. ואף שבענינותו בכרכי יוסף סייענו לדברי הרב פרישה מדברי רש"י, מ"מ אינו מוכרח, ויד הדוחה נטויה לדחות. ולמדנו שדעת הרב פר"ח כהרב פרישה כמבואר, עכ"ל החיד"א.

והיה לי מציאה רבתי למצוא זאת [ופלא שלא ראיתי שהביאו המלקטים דבריו, ואף ש"ב הגאון בעל פסקי תשובות שליט"א הסיק כדברי החיד"א בברכ"י, ולא הרגיש בדבריו במחזיק ברכה], והוא כמו שהיה בקבלת מו"ר שליט"א להורות בהאי דינא.

[ד]. שמעתי מאחד מזקני חסידי סלאנים בעיה"ק ירושלים, דהרה"ק ר' מאטיל זצ"ל סיפר בהתפעלות על תמימותו של חד מאנשי ירושלים קמאי, שבעת שהרה"ק מהרא"א מקארלין הי"ד זצ"ל שבת בעיה"ק ירושלים, אמר בעריכת השולחן בליל ש"ק מי שחסיד יכול לבוא לקבל שיריים [ובפעם אחרת סיפר לי הלה, ואמר קוגעל], ואף אחד לא ההין להתקרב, וכי יאמר שמרה נפשי כי חסיד אני. ואחד מהיהודים התמימים בירושלים ניגש, והגיש ב' ידיו לקבל מלוא חפניים שיריים. ושאלו הרה"ק מקארלין, במה חסיד אתה? ואמר "שרפתי היום את ציפרניי". ואמר הרה"ק בהנאה "או, או", ונתן לו כל הצלחת. ויש להסמיק לזה מה שכתב אדמו"ר רמ"מ מליובאוויטש זצ"ל (אג"ק י"ג, דיסיא, עמ' קל"ט) "ידוע פתגם רבנו הזקן בעל התניא והשו"ע מענה על השאלה, מה חידשה החסידות. ומענתו לעשות טובה להזולת על חשבון טובת עצמו, ושאלוהו שזקוקים לראיה ע"פ נגלה דתורה שכן הוא, וענה שזה מפורש בש"ס חסיד שורפן". והכוונה כמצויין שם בהערות, למה שכתבו התוס' (נדכ י"ז. ד"כ חסיד) בשם הערוך, וכן פי' הר"ן בסוגיין (ד"ה שורפן) "שריפת צפורן מזקת לאדם וכן כל דבר הבא מן האדם, ולכך הוא חסיד שמחמיר לשורפן אף על גב שמזיק לו".

הערות והארות יתקבלו בברכה ויבואו בס"ד ובל"נ בדפים הבאים בשם אומרם: rabinoviz@gmail.com

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

מסכת מועד קטן

דף יח ע"ב

בגמ', א"ל [אביי] מתניתין אפילו דשאר מיני, אמר בר הידיא לדידי חזי לי ימה של טבריה דמפקי לה משיכלי דמני כיתנא בחוה"מ. מתקיף לה אביי, מאן לימא לן דברצון חכמים עבדי, דלמא שלא ברצון חכמים עבדי.

[ה]. וכתבו התוס' (ד"כ מסקיף לה אביי מאן לימא לן) "ואע"ג דאביי גופיה שני לעיל מתני' אליבא דרבי יוחנן אינו סובר כן".

הריטב"א בסוג' כתב: "ומאן לימא לן דברצון חכמים עבוד כו', אפשר דאביי דחויי בעלמא הוא דמדחי דמהא ליכא למישמע מינה אבל בעיקר דינא לא פליג דהא תירץ מתני' אליבא דר' יוחנן, ואפשר דפליג וסבר דליכא למיעבד בפרהסיא כולי האי וכעובדין דחול לכתחילה דילמא אתו למישרי כל כיבוס במועד, ומיהו אי עבוד לא מחינן בהו כדאמרין בעלמא הנח להם לישראל מוטב שיהו שוגגין ואל יהיו מזידין, אלא דההוא טעמא לא איתמר אלא כשעושין בשוגג, ובתוספות נסתפקו בדבר זה". וכ"כ בפשטות ההג' מיימוניות (פ"ז מ"י"ט כ"ח, אות ק) בשם המרדכי (ס"ה תע"ג): "תניא בתוספתא אף על פי שהתירו לספר במועד לא יספר ברה"ר אלא בצינעא אף על פי שהתירו לכבס לא יוליך כלים לכובס אלא מכבס בצינעה בתוך ביתו, וכל אלו שמכבסים במועד מכבסין כדרכן אפילו בנתר וחול, ולמועד חלא בעי בצינעה מפני כבוד המועד שאין מתכבסין יפה בבית כמו על הנהר, וראיה מבר הידיא דאמר לדידי חזי לי ימה של טבריה דמפקי לה משיכלי מנא דכיתנא אלמא דהא דשרי לכבס במועד מותר אפילו בפרהסיא". ועי' בית יוסף (ס"ה תקל"ד) מה שעמד על דברי המרדכי והגה"מ אלו.

[ו]. בגליון הש"ס מציין הגרעק"א "מאן לימא לן דברצון חכמים, עיין תשובת מהרי"ט ח"א סי' פג". דהמהרי"ט בסוף התשובה,

מקשה דמהא דחכמים לא מיחו בידם, איכא ראייה דשפיר עבדי בני טבריה.

וכתב מהרי"ט: "וי"ל שאני התם דמילתא דרבנן היא, ומאחר שלא שמעו להם בראשונה לא חזרו ומיחו, כאותה ששינו במנחות פרק רבי ישמעאל אנשי יריחו היו קוצרין ברצון חכמים וגודשין שלא ברצון חכמים ולא מיחו בידם חכמים, והכי תנן בסוף פרק מקום שנהגו על שלשה מיחו בידם ועל שלשה לא מיחו בידן, אע"ג דאסירי, אבל היכא דאיכא אסורא דאורייתא ודאי היו צריכים למחותו. אי נמי שאני התם דנשים הוו אותן שהיו מכבסות, דסתם כיבוס על ידי נשים הוא ולא היו שומעות לדברי חכמים, ובנשים אפילו באיסורא דאורייתא אמרי' הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, כדאשכחן בפרק יום הכפורים גבי תוספת עינוי וכמ"ש התוס' שם", ע"כ. [ולכאורה תשובת מהרי"ט זו נעלמה מעיניו המשוטטות בכל התורה של הגר"ע יוסף זצ"ל (נ"ב"מ ח"א א"ח ס"ה מ"י אות י"ג), דהוא מיירי שם ממנהג טעות של נשים, ומתקשה בכך שלא מיחו חכמים, ומביא ראייה מסוגיין שלא בכל דבר הם מוחים. אמנם לפי האי נמי של המהרי"ט, היה לו להביא ראייה מוכחת מסוגיין, דבמעשה שעובדים נשים בוודאי שלא מוחים חכמים אפילו באיסורא דאורייתא].

בתשו' מהרש"ם (ח"ב ס"ה מ"ו) כתב על דברי המהרי"ט, דהני מילי בדבר הרשות, אך בדבר מצוה הנעשית בעבירה, יש להביא ראייה ממה שלא מיחו חכמים, דשפיר עבדי, ולכך מסיק דאין לשנות המנהג שהיה בעיר בילקאמין, שהנכרי היה מדליק נרות הרבה באשמורת הבוקר של שב"ק לצורך אמירת תהילים עיי"ש. אמנם עי' בתשו' חכם צבי (ס"ה קס"א) דפשוט ליה דליכא להביא ראייה ממה שלא מיחו חכמים, גם בדבר מצוה הנעשית בעבירה, גבי הדסים למצוה שהובאו מאיטלי"ה והיו הדס שוטה ופסול לשיטתו, ואין להביא ראייה ממה שלא מיחו וכו'. וכן כתב המהרי"ט בעצמו (ח"ב ס"ה ס"ה) גבי חרם שנעשה ע"י הקהל מקדמת דנא, והותר במנהג הציבור, ולא מיחו רבנן בזה, ופשוט לו דאין להביא ראייה ממה שלא מיחו חכמים, ואייתא ראייה אף מסוגיין במו"ק, וקצת פלא דשם בתשובה היא מילתא דפשיטא ליה, ולהלן בסי' פ"ג מסתפק ודן בזה, עיי"ש.

בגמ', אמר שמואל, מותר לארס אשה בחולו של מועד, שמא יקדמנו אחר וכו' והאמר ר"י אמר שמואל וכו' ב"ק יוצאת ואומרת וכו', ברחמים.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

[ז]. הקשו התוס' (ד"ה ומי אמר, וכן בסוטה 3. ד"ה סה) "תימה לי אמאי לא משני הא בזוג שני הא בזוג ראשון כדמשני פ"ב דסנהדרין (כ3.) ובפ"ק דסוטה", ע"כ.

ולכאורה צ"ב דלפ"ז נעמיד דברי שמואל דדוקא בזיווג שני שרי לארס במועד, ולא בזיווג ראשון, והיכי משמע מדברי שמואל דקאמר דבריו דדוקא בזיווג שני.

שו"ר בשפת אמת (ד"ה כגמי ומי א"ש, סלמלע דיזכור) שהרגיש בזה. אך באמת משמע מדבריו, דקו' התוס' צריכה פירוש, עיי"ש. וביותר דלשון התוס' בסוטה (ס8) היא "אמאי לא מוקי התם מלתיה דשמואל בזוג שני", והיינו דהיה פשוט להם להתוס' שאפשר להעמיד דברי שמואל בזיווג שני בדוקא. ובפ"י בסוטה נדחק השפ"א לפרש קושיית התוס', דמייירי שאחד מהם הוא כבר בזיווג שני [ועי' תוס' הרא"ש הובא בשיטמ"ק שם בסוטה, דמפרש להדיא דזיווג שני הוא רק כשניהם בזיווג"ש], וצ"ב.

[ח]. וי"ל ע"פ מה שכתב הבאר שבע (סוטה 3. ד"ה כג"ה) וז"ל: "הא דאמרינן הא בזוג ראשון הא בזוג שני כו', ראיתי בו פירושים רבים שונים ולא ישרו בעיני ולכך לא כתבתם, והמחזור שבעיני הוא דעת חכמי האמת, כי קודם יצירת הולד יכריזו הזוג המתייחס אל נפשו והוא הזוג הראשון, אך אחרי בואו לעולם והגיע עת נשוא ידינוהו כפי מעשיו, ואם זכה יטלנה ואם לאו יעבירוה ממנו ותנתן לאחר הטוב ממנו, והוא זוג שני לפי מעשיו".

וע"פ זה יש לפרש קו' התוס', דהגמ' יכלה לתרץ, דההכרזה של הבת קול היא בזיווג ראשון, ובזה לא שייך שמא יקדמנו אחר, אך כל אחד ואחד יתכן שנהפך לו זיווג הראשון, והוא עתה כבר בזיווג השני לפי מעשיו או לפי תפילותיו (ועי' תוס' סנהדרין כ"3. ד"ה ארצטיס), אף שעדיין לא היה מאורס בראשונה, ולכך שרי לארס כל אחד במועד, דאולי הוא כבר בזיווג שני, ובזה שייך שמא יקדמנו אחר. [אמנם זה ניחא לגי' הגמ' בסוטה וסנהדרין ארבעים יום וכו', אך בסוגיין בכל יום ויום, קצת קשה להלום פי' זה, ועי' מהרש"א, ואולי תוס' גרסו בכל מקום ארבעים יום, ודו"ק].

בגמ', כי הא דרבא שמעיה להווא גברא דבעי רחמי וכו', ואי לא כפרת בה', בתר הכי שמעיה דקאמר או איהו לימות מקמה או איהי תמות מקמיה וכו'.

[ט]. פי' רש"י "כפרת בה', באמנה, דקאמר דלא מסייע צלותא כלום, הואיל ולא מזמנה ליה, כלומר, השתא צלינא עלה ולא אסתיעא מילתא. אמר: אי לא מנסבא, או איהי תמות מקמאי, דלא איחזי כד מנסבא לאחר ואצער בה. או איהו: עצמו ימות מקמי דתינסבא איהי לאידך, ולהכי מארס במועד, שלא יקדמנו אחר ברחמים שתמות היא".

כתב מהרש"א (ח"ה ד"ה אלא) "פרש"י בגמרא שלפנינו אינו מובן לי, שבתחלה קא"ל רבא אם לא חזייה לך א"א לשנות הגזרה, ושוב כשהתפלל שימות הוא או היא שלא יראה בצער שתנשא לאחר, ומשום הכי יארס שלא יקדמנו אחר ברחמים שתמות היא, ולפי זה מאי קא"ל לא אמינא לך דלא תיבעי עלה דמלתא, דהא מלתא אחרייתא היא דבתחלה א"ל שלא יבקש דבר שא"א לו לשנות ולא יועיל בקשתו, אבל הכא בבקשה זו אפשר שיועיל לו שתמות היא ולא יצער עצמו כשתנשא לאחר וראיה מר' ראובן בר אצטרובלי שאמר מה' אשה לאיש כו' לא משמע כן ולשון שמא יקדמנו אחר לא משמע שתמות היא אלא שאחר ישאנה, ובפ"י ע"י יש פי' אחר, גם כתב שם פי' אחר בשם הר"ן והוא נכון עיין שם", עכ"ל.

הפירוש אחר שהזכיר מהרש"א בשם הר"ן הוא, דבאמת נשאה אותו איש, ואחר כך הצטער בה, ולא היה יכול לגרשה והתפלל, שהוא או היא ימותו, וע"ז קאמר לו רבא, דלא היה צריך להתפלל לשנות זיווג עיי"ש.

אמנם מהא דרש"י לא פירש כהר"ן, אף שהוא פי' יותר קרוב אל הפשט כמ"ש מהרש"א, מוכח לכאורה דרש"י לא סבר כהתוס' בסנהדרין (כ"3. ד"ה ארצטיס) המוזכר לעיל, דס"ל דאפשר לשנות זיווג ראשון ע"י תפילה, וכדמוכח מסוגיין. ומרש"י משמע דלמד דאי אפשר לשנות הזיווג ע"י תפילה, רק אפשר לגרום רעה לעצמו או לאחרים כשמתפלל על שינוי הזיווג, ודו"ק.

בגמ', אין אדם נחשד בדבר אלא אם כן עשאו וכו' ואמר רב פפא לדידי חשדון ולא הוה בי וכו'.

[י]. עי' בריטב"א (שם ק"ח: ד"ה לדידי), ולכאורה נראה מוכח מדבריו, דלא גרס בשמעתין מימרא דרב פפא, אלא רק התם בשבת.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

הרש"ש (שנת ק"מ): מפרש במה חשדו לרב פפא, ע"פ מה דאי' שם בגמ' "א"ר פפא האי מאן דאפשר למישתי שיכרא ושתי חמרא, עובר משום בל תשחית, ולא מילתא היא בל תשחית דגופא עדיף". וכתב שם מהרש"א בח"א שרב פפא לטובת עצמו אמרה, שהי' עושה שכר כדאיתא בפ' ע"פ ע"ש, ועל זה אמר לדידי חשדן ולא הוה בי, עכתו"ד הרש"ש. ועי' עוד בשו"ת **הרב"ז** (ח"א סימן קי"ז, נהג"ה אות ז') שכתב כן, וציין לעוד הרבה מראי מקומות בש"ס שחשדו ברב פפא שהיה פוסק הלכות לטובת עצמו, עיי"ש דזהו דקאמר שחשדו בו, עיי"ש.

בעץ יוסף על עין יעקב שבת שם, מפרש ע"פ מה דאי' (קידושין ט"ז) "חביל ימא היא תפארתה של בבל ליוחסין, א"ר פפא והאידינא איעברו בהו כותאי, ולא היא, איתתא הוא דבעא מינייהו ולא יהבו ליה". ופי' רש"י יש אומרים ר"פ בעא מיניהו אתתא ולא יהבי ליה לכך היה מוציא עליהם שמץ פסול עכ"ל, ועל זה כיוון לדידי חשדן ולא הוה בי.

עוד כתב שם לפרש עם הא דאיתא בב"ב (י.) ר"פ הוה סליק בדרגא אישתמיט כרעיה בעי למיפל, אמר השתא איחייב כמחללי שבתות, א"ל רב חייא בר רב שמא עני בא לידך ולא פרנסתו. ועל זה אמר לדידי חשדן ולא הוה בי.

עוד מפרשים, ע"פ מה דאי' בב"מ (ס"ט): הנהו תרי כותאי וכו' ובתוס' שם כתבו, שהיה לו פתחון פה לחשדו ע"ש ועי"ז אמר לדידי חשדן ולא הוה בי. עוד י"ל שכיוון להא דאיתא בברכות (מ"ג.) ר"פ בריך אהדס ברישא והדר אשמן וכו' ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד. וברש"י שמחמת בושא לא אמר האמת ע"ש, אולם בגליון הש"ס כתב בשם הרמ"ע דלא מחמת כסופא אמר כן ע"ש וי"ל דעל זה אמר לדידי חשדן הוה בי.

בילקוט הגרשוני (סכסכין ק:) כתב, שכוונת ר"פ היתה להא דאיתא התם שאמר הני רבנן, ויתב בתענית, וחשדו אותו שאמר כן במזיד ובאמת הי' שוגג ע"ש.

יא. הרבי ר' צדוק הכהן מלובלין זצ"ל (אור זרוע ללדיק, נרכות עמ' פ"ה), כתב: "ליזהר ולברוח מפני חשד. עיין שבת (ק"ה): אמר ר' יוסי יהא חלקי ממני שחושדין אותו ואין בו וכו' לדידי חשדן ולא הוה וכו' וצ"ע. וע"ע בשבת (קמ"ט): כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין וכו' וביומא (י"ט): החושד בכשרים לוקה בגופו, ואם כן לכאורה רע למי שחושדין אותו ואין בו, וצ"ע. ועיין בפרק קמא דחגיגה (פ.) ובטורי אבן". עכ"ד, ומה שמציין לחגיגה, דשם משמע להדיא דאסור לאדם להביא עצמו לידי חשד. וי"ל, ע"פ הריטב"א בשבת שציינו לעיל, דכתב בתו"ד: "אי נמי דהתם [דאין אדם נחשד א"כ עשאו מיירין] כשנחשד עד שהעולם מרננין אחריו, אבל פעמים שחושדים אותו בלבם ואין בו, והיא כפרה גדולה למי שסובל הדבר, ולפיכך אמר רבי יוסי שיהא חלקו עמהם".

ולכאורה, יש הכרח לחלק בדרך החשד, דאכן ביומא (ס) שציין הרבי ר' צדוק, וכן בשבת (י"ז): אי' דהחושד בכשרים לוקה בגופו. אך בברכות (ל"ג): אי' שעלי חשד בחנה שהיא שכרה, וגער בה, והיא אמרה לו שהיא אינה שיכורה אלא כשרה ומרת נפש ושוורת לב וכו', אמר ר"א שהחושד בחברו צריך לפייסו ולברכו, ולכך בירך עלי את חנה.

ובמסכת דרך ארץ רבה (פ"ה) אי': לעולם יהי כל בני"א חשובים בעיניך כלסטים והוי מכבדן כר"ג. ומעשה בר"י שיבא אצלו אדם, נתן לו אכילת ושתיה וכל צרכיו, והעלהו לגג לשכב, כיון שעלה וחשכו נטל את הסולם מתחתיו, מה עשה אותו אדם עמד בחצי הלילה נטל את הכלים וכרכן בטליתו, כיון שביקש לירד נפל מהגג ונשברה מפרקתו, לשחרית השכים ר"י, ובא על אותו אדם, א"ל ריקה כך עושין בני"א, א"ל רבי לא הייתי יודע שנטלת את הסולם מתחתיי, א"ל ריקה אי אתה יודע שמאמש הייתי נזהר בך, מכאן אמר ר"י לעולם כל בני"א יהיו חשודין בעיניך כלסטים, ומכבדן כרבן גמליאל".

וצ"ל, דהיכא דחושד בכשרים ומפרסמן לאחרים בקלא, ה"ה לוקה בגופו. והיכא שיש רגלים לדבר כמו אצל חנה שרק שפתיה נעות וקולה לא ישמע, ועכ"פ עלי הכהן אמר רק לה את חשדו, עכ"פ צריך לפייסו ולברכו. והיכא שמחזיק החשד בליבו, וכמשמעות הריטב"א הנ"ל, בזה שפיר קאמר ר"י יהא חלקי עם מי שחושדין בו ואין בו.

הערות והארות יתקבלו בברכה ויבואו בס"ד ובל"נ בדפים הבאים בשם אומרם: rabinoviz@gmail.com